

מבט על, גיליון 283, 23 בספטמבר 2011

ישראל וסביבתה האסטרטגית: ההזדמנויות ליזמה מדינית

שלמה ברום ושמעון שטיין

הטלטלה העוברת על העולם הערבי אינה קשורה ישירות לישראל או לסכסוך הנמשך עם הפלסטינים, אולם היא מחריפה משברים קיימים עם העולם הערבי והמוסלמי. על הרקע הזה ההידרדרות ביחסי ישראל עם הפלסטינים בעקבות הקיפאון בתהליך המשא ומתן ופנייתם לאו"ם עלולים לגרום להחרפה נוספת במצבה של ישראל מול סביבתה המזרח תיכונית. התגובה הישראלית למצב הזה היא בעיקרה פסיבית ומתגוננת, ואין כל ניסיון לאתר הזדמנויות למדיניות יוזמת שיכולה להשפיע באופן חיובי על מעמדה של ישראל.

הטענה המוצגת במאמר זה, היא שהזדמנויות כאלו אכן קיימות ועל ישראל לנצלן. על רקע זה תיבחן להלן המציאות הצפויה באזור לאחר המהלכים של הפלסטינים באו"ם בניסיון לאתר בה הזדמנויות ליזמה ישראלית. אלה ייבחנו בארבע זירות; הזירה הפלסטינית, הזירה המצרית, הזירה התורכית והזירה הסעודית.

ההחלטה של הפלסטינים לפנות לזירה הבינלאומית יצרה דינאמיקה חדשה. לפי התרחיש הסביר, לאחר שתדחה הבקשה הפלסטינית במועצת הביטחון – אם משום שלא יושג רוב ואם בשל וטו אמריקאי – תועבר לעצרת הכללית הצעת החלטה להכיר במדינה פלסטינית במעמד של משקיפה באו"ם, וזו תעבור בעצרת ברוב גדול. החלטה זו כאשר היא באה על רקע המשברים עם תורכיה ומצרים והמתחוות עם ירדן תגדיל את בידודה של ישראל והלחצים המדיניים עליה. החלטה כזו תאפשר למדינה הפלסטינית להצטרף לארגונים בינלאומיים אחרים ולאמנות בינלאומיות. כך למשל הצטרפות לבית הדין הבינלאומי תאפשר הגשת תביעות נגד ישראל על התנהגותה בשטחים וכן הגשת תביעות נגד מדינאים ואנשי צבא בטענה שהם נושאים באחריות אישית לפשעי מלחמה ולהפרות של החוק הבינלאומי. תופעות אלה ירחיבו את מה שמתפרש בישראל כתהליך ה-דה-לגיטימציה.

קיימת סכנה בהשפעה שתהיה לצרוף של הקיפאון במשא ומתן עם הפלסטינים, המהלכים באו"ם והשפעת "האביב הערבי". ביום שאחרי המהלכים באו"ם יסתבר לציבור הפלסטיני, כמו גם לציבור בארצות ערב האחרות, שדבר ממשי לא השתנה, והמציאות בגדה המערבית וברצועת עזה נותרה ללא שינוי. אז תעלה לדיון השאלה: מה הלאה? כיצד לממש את רעיון המדינה הפלסטינית שהוכרה באו"ם. "האביב הערבי" מספק לצבור הפלסטיני תשובה. המטרות האלה ניתנות להשגה על ידי הפגנות מסיביות בדרכי שלום. הבעיה היא שבמציאות בשטחים, שבה ניצבים שני ציבורים עוינים זה מול זה, קשה להאמין שהפגנות אלו יישארו בלתי אלימות לאורך זמן. הן יראו על ידי המתנחלים והכוחות השומרים עליהם, שלעברם יצעדו המוחים, כאיום ממשי. קשה יהיה להשתלט על הפגנות כאלו בציוד לפיזור הפגנות, מה שיביא לפתיחה באש עליהם וחזרה למעגל האלימות. החשש הוא אפוא לא מהחלטה של אחד הצדדים ליזום אלימות אלא מתהליך שבו יאבדו הצדדים את השליטה על המצב ולכן הוא יגלוש לכדי אלימות. לא קשה לדמיין מה תהיה השפעת התפרצויות אלימות כאלו על הצבורים הערביים והמוסלמים, שהשפעתן על הממשלות גדלה, ועל דימויה של ישראל בעולם המערבי, במצב בו בדידותה גוברת.

לאחר המהלכים באו"ם בנושא הפלסטיני, יתברר כי המצב נשאר כפי שהוא, אבל מול ישראל תתייצב מדינה פלסטינית מוכרת על-ידי האו"ם. זוהי ההזדמנות לפנות לצד הפלסטיני בהצעה להיכנס לדיאלוג על משמעות מעמדם החדש, ועל מה שנדרש להכרה ישראלית בו. דיאלוג כזה הוא בעצם חידוש המשא ומתן בדרך אחרת. מכמה בחינות ישראל תימצא במצב טוב יותר משום שנוח יותר לקיים משא ומתן של מדינה מול מדינה מאשר מדינה מול ארגון. מבחינות אחרות מצבה של ישראל יהיה פחות נוח משום שהפלסטינים ייכנסו למשא ומתן עם תמיכה בינלאומית רחבה, אבל אין בזה בעצם חדש. בין אם ישראל תחליט על יוזמה בתחום המשא ומתן ובין אם לאו, עליה להימנע מאימוץ הרעיון להענשת הפלסטינים על ידי הפסקת העברת הכספים שהיא גובה עבורם וכן להימנע מסיפוח גושי ההתנחלויות. פעולות מסוג זה יחריפו את המשבר ויהפכו מצב מדיני קשה למצב מדיני קשה עוד יותר בשל התגובה

הבינלאומית הצפויה. הפגיעה הצפויה ביציבות הרשות הפלסטינית גם היא תיפגע קשות באינטרס הישראלי.

למרות המצב הפנימי הבעייתי במצרים, זו שואפת למצב עצמה שוב כשחקן מרכזי במדיניות החוץ האזורית, גם משום ההשפעה שיש לכך על הצבור בתוך מצרים וגם משום שזה יסמל את ההתנערות מתקופת מובארכ, שבה נתפסה מצרים כמדינה שאיבדה את מעמדה ודרכה כמנהיגת העולם הערבי. כיום יש גם נכונות רבה יותר בקרב מדינות ערב לתת למצרים לשחק את תפקיד המובילה, ואפשר לראות זאת גם בהצלחתה לתווך בין פתח וחמאס במטרה להשיג ביניהם הסכם פיוס. כל זאת במצב שבו דעת הקהל המצרית מושפעת בצורה חזקה על ידי ההתפתחויות בזירה הפלסטינית. זוהי הזדמנות שישראל יכולה לנצל כדי להגיע לתאום שקט של מהלכים בזירה הישראלית-פלסטינית. במקביל גם האינטרס המשותף בהשבת חוק וסדר לסיני הוא הזדמנות לכינון דיאלוג אסטרטגי שיתמקד בשינויים המתבקשים בנספח הצבאי של הסכם השלום.

לכאורה נשרפו הגשרים בין ישראל לתורכיה, ועל פי גרסה הרווחת בישראל הדבר נובע מהחלטה של הממשלה התורכית להפנות גבה לאירופה ולהתמקד במזרח התיכון תוך השקעת מאמץ בהרחבת ההשפעה התורכית באזור זה. נראה שיש אמת בטענה על השינוי הבסיסי במדיניות תורכיה, אבל יש התעלמות מכך שבתחילת הדרך ממשלת ארדואן ניסתה לעשות זאת תוך שיתוף עם ישראל ולא נגדה, על ידי מיצובה של תורכיה כמתווכת ומגשרת בין ישראל וגורמים ערביים שונים. ספק אם ההנחה לפיה תורכיה החליטה לאמץ מדיניות אנטי ישראלית ללא קשר להתנהגותה של ישראל נכונה. אם ישראל תצליח למצוא פיתרון לדרישת ההתנצלות מצד תורכיה, יש מרחב של הזדמנויות לשפר את היחסים עם תורכיה על ידי הסכמה ישראלית למתן תפקידים לתורכיה. צעד כזה חשוב לתורכיה במיוחד עכשיו, כאשר מדיניות "האפס בעיות" שלה קורסת, מול סוריה, מול הכורדים, מול קפריסין ויוון ומול ארמניה. כך למשל, אפשר להיכנס לדיונים עם תורכיה על יצירת אפשרות להגעת ספינות לעזה לאחר תהליך של בדיקה, שבו יהיה תפקיד לתורכים בתיאום ובשיתוף פעולה עם ישראל.

ולבסוף סעודיה. זו מוטרדת מאוד מההתפתחויות בעולם הערבי, מיכולת איראן לנצל ומהתקדמות הפרויקט הגרעיני האיראני. בשל דאגות אלו נקטה סעודיה במדיניות יותר אסרטיבית. יש לכאורה בסיס לשיתוף פעולה רחב והבנות אסטרטגיות בין ישראל וסעודיה, אבל יש תקרת זכוכית נמוכה למדי ליכולת לממש את כוונה כזו כל עוד הסכסוך בין ישראל והעולם הערבי, ובעיקר זה עם הפלסטינים, מסלים. לישראל יש יכולת לשנות מציאות זאת. ראשית על ידי אימוץ יוזמת השלום הערבית, כלשונו של הנסיך הסעודי תורכי אל-פייסל, כבסיס למשא ומתן בין ישראל ומדינות ערב, וכן על ידי מתן הזדמנות לחידוש המשא ומתן עם הפלסטינים. פעולות אלו מטבען לא מתמקדות רק בזירה הסעודית והן בסיס ליוזמה ישראלית שעשויות להיות לה גם השלכות אזוריות.

ספק אם המדיניות הישראלית הפסיבית הנוכחית, הן בהקשר להתפתחויות בזירה האזורית והן ביחסיו עם הפלסטינים, יש בה כדי לשרת את האינטרס הישראלי. אסור ששיקולים פנימיים (שימור קואליציה, לדוגמה) יכתיבו את הצורך בנקיטת מדיניות שעיקרה תגובתי. במקום זאת יש לנצל את חלון ההזדמנויות שההתפתחויות באזור יוצרות, מבלי לפגוע באינטרסים הביטחוניים של ישראל.